

ВИЗНАЧАЛЬНІ ЗАСАДИ ОФОРМЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

У статті наголошується на впливові зовнішніх компонентів законодавчої техніки кримінального закону на його зрозумілість. Визначено визначальні засади зовнішнього оформлення тексту кримінального закону, доведено, що дотримання вказаних принципів є запорукою його досконалості.

Ключові слова: законодавча техніка, кримінальний закон, засоби зовнішньої законодавчої техніки, мова кримінального закону, принципи зовнішньої законодавчої техніки.

The influence of external components of criminal law legislative technique and its clearness instrument are investigated in the article. The principles of external text presentation of criminal law are determined, it is proved that the abidance of mentioned principles is the guaranty of its thoroughness.

Key words: legislative technique, criminal law, means of external legislative technique, the language of criminal law, principles of external legislative technique.

В статье акцентируется внимание на влиянии внешних компонентов законодательной техники уголовного закона на его понятность. Очерчены определяющие основы внешнего оформления текста уголовного закона, доказано, что соблюдение указанных принципов является залогом его совершенства.

Ключевые слова: законодательная техника, уголовный закон, средства внешней законодательной техники, язык уголовного закона, принципы внешней законодательной техники.

Роль законодавчої техніки в праві є неоціненною, адже це той інструмент, завдяки якому відбувається своєрідний переклад соціальних потреб на мову права. Напевне, з формуванням зовнішньої форми права з'явилась необхідність у цьому напрямку наукового пошуку. На сьогодні проведення досліджень з питань законодавчої техніки, зокрема техніки кримінального закону, є особливо актуальним у зв'язку з прийняттям величезної кількості законів, які втім є не завжди довершеними з позицій дотримання принципів, правил, засобів, прийомів побудови законів, які

розроблені наукою. В кінцевому рахунку це призводить до численних змін і поправок до щойно прийнятих законів. Стосовно кримінального закону, недосконалість законодавчої техніки є особливо небезпечною, оскільки сформульовані положення закону можуть не відповідати справжньому змісту правової норми, закладеному законодавцем, або викликають подвійність інтерпретацій кримінально-правових норм, неправильну кваліфікацію, необґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності або звільнення від неї, що є недопустимим, і порушує законні права та свободи людей.

Не можна сказати, що проблеми законодавчої техніки стоять осторонь наукового аналізу. Безпосередньо про специфіку законодавчої техніки кримінального закону, окремих компонентів юридичної техніки кримінального закону йдеться в монографічних працях таких вчених як: А. В. Іванчин, К. К. Панько, О. К. Романов, А. І. Ситникова, С. С. Тихонова та ін.

Дана публікація спрямована на визначення основних принципів зовнішнього оформлення кримінального закону як основу та передумову дотримання інших вимог, правил використання засобів зовнішньої юридичної техніки кримінального закону.

Щоб досягти максимальної відповідності результату інтерпретації суб'єктів змісту кримінально-правової норми, щоб норми бути зрозумілими усім, кому адресовані, законодавець насамперед повинен максимально правильно і точно оформити свою думку. Для цього в арсеналі законодавця існують розроблені наукою і практикою засоби законодавчої (юридичної, правотворчої) техніки кримінального закону.

Погоджуємося з А. В. Іванчиним, що усі компоненти законодавчої техніки кримінального законодавства можна поділити на зовнішню і внутрішню законодавчу техніку. Притому цілком виважений є його досить чіткий розподіл на первинні компоненти юридичної техніки кримінального закону: засоби, які є нематеріальними інструментами законодавця

(наприклад, юридичні конструкції); прийоми, які є дієвими способами побудови нормативних приписів, в тому числі за допомогою використання певного засобу юридичної техніки (наприклад, прийом використання приміток, дефініцій), і похідні компоненти юридичної техніки – правила, які регулюють застосування засобів і прийомів (наприклад, правила побудови дефініцій – у визначенні фіксувати суттєві, яке мають правове значення ознаки, уникати «порочного кола») [2, с. 43–44]. Вказуючи на великий масив цих первинних і похідних компонентів юридичної техніки кримінального закону, автор об'єднує їх у дещо крупніші одиниці – методики (наприклад, методики побудови диспозицій, санкцій), в яких використовуються відповідні засоби, прийоми, правила. Усі компоненти юридичної техніки кримінального закону законодавець використовує комплексно, вони становлять собою систему, а вже підсистемами є внутрішня і зовнішня законодавча техніка, про що зазначалося вище.

Звичайно, при оформленні кримінального закону законодавець використовує увесь арсенал засобів внутрішньої і зовнішньої законодавчої техніки.

Однак, саме компоненти зовнішньої законодавчої техніки є тим інструментом, що визначають його ефективність. Так, сама по собі дефініція, юридична конструкція тощо (як компоненти внутрішньої законодавчої техніки) є лише певними абстрактними моделями, які є своєрідним орієнтиром для наповнення їх змістом, а от конкретним інструментарієм, за допомогою якого втілюється цей зміст у форму, через яку зміст доводиться до суб'єкта, є компоненти зовнішньої законодавчої техніки, передусім мова. Усі інші компоненти законодавчої техніки неможливі без мовного оформлення. Мова – це та річ, яка безпосередньо чуттєво сприймається, яка є формою вираження мислення, тому ефективність кримінально-правової норми проявляється в якісному мовному оформленні кримінального закону.

Мова кримінального закону – першооснова законотворчості, яка може бути представлена цілісним організмом, від поєднання і взаємозв'язку частин

якого залежить здатність закону адекватно виражати думку законодавця, бути зрозумілим, а значить дієвим і ефективним.

Мову закону як одну із складових законодавчої техніки визнають усі теоретики. Проте зазвичай в контексті розгляду цього компонента в літературі не йдеться про поділ на засоби, прийоми, правила. Частіше в межах дослідження законодавчої техніки, вказуються загальні мовні вимоги до тексту нормативно-правового акта, розглядають особливості законодавчого стилю. Про загальні вимоги до мови закону, в тому числі й кримінального, йдеться мало не в усіх роботах, в яких безпосередньо чи опосередковано порушуються питання юридичної техніки. В науці кримінального права здебільшого вказують на такі загальні вимоги до тексту кримінального закону: повнота, простота, доступність, чіткість, точність, ясність, стислість. Однак, ці вимоги є певною мірою синонімічними, при їх розкритті використовуються назви інших вимог.

Зважаючи на досить плутаний підхід до загальних вимог до мови кримінального закону, слід визнати правильною позицію М. Б. Кострової, що оскільки вони поширюються на організацію тексту кримінального закону на усіх мовних рівнях [3, с. 39], їх слід визнати принципами (визначальними засадами) оформлення кримінального закону.

Визначення загальних принципів дозволить об'єднати вимоги, які є подібними при описі правил оформлення кримінального закону. Крім того, дотримання принципів на кожному етапі створення кримінально-правових норм, на кожному мовному рівні, дозволить йти в напрямку досконалості кримінального закону. Назвемо їх принципами зовнішньої законодавчої техніки кримінального закону, оскільки правила структурної організації кримінального закону, розміщення кримінально-правових норм, що є ще одним з двох компонентів зовнішньої законодавчої техніки (поряд з мовою), також спрямовані на точність, доступність, наочність правової форми, які впливають з принципів.

Отже, під принципами зовнішньої законодавчої техніки кримінального закону слід розуміти основоположні засади, які визначають вимоги, правила, прийоми зовнішнього оформлення волі законодавця мовними засобами та структуризацією кримінального закону.

На наш погляд, доцільно виокремити наступні принципи зовнішньої законодавчої техніки кримінального закону, дотримання яких визначає якість кримінального закону, і зрозумілість, як його якісну характеристику.

По-перше, *принцип адекватного вираження правового матеріалу в кримінальному законі*. Адекватний означає цілком відповідний, тотожний. Принцип адекватності означає дотримання сукупності вимог, правил на усіх мовних рівнях, спрямованих на відповідність тексту статті кримінального закону думці законодавця. Даний принцип охоплює такі згадувані в науковій літературі вимоги як чіткість, точність, ясність. Відповідно до академічного словника української мови, чіткий – це точно переданий, цілком визначений, недвозначний, певний; точний – який найповніше передає зміст відповідного поняття, суть явища; ясний – логічний, переконливий, чіткий. Крім того, на нашу думку, він охоплює і вимогу повноти вираження кримінально-правових норм, адже повнота передбачає відсутність недомовок, пробілів, тобто також спрямована на забезпечення адекватного вираження кримінального закону.

При оформленні закону вимоги чіткості викладення, термінологічної точності займають домінуючу позицію порівняно з мовною доступністю, стислістю, на цьому наголошували неодноразово на сторінках наукових публікацій [1, с. 11]. Тому можемо говорити про основоположний характер даного принципу.

Безперечно, адекватний виклад матеріалу передбачає дотримання правил не лише щодо вибору лексичних засобів, це і відповідна синтаксична організація, і дотримання правил пунктуації. Чіткість кримінального закону визначається тим, як ефективно діє норма, чи виникають помилки при застосуванні, чи допускає норма неоднозначне її тлумачення.

По-друге, *принцип економного використання мовних конструкцій кримінального закону* охоплює такі вимоги як лаконічність, стислість, компактність кримінально-правових норм. Даний принцип не повинен суперечити принципу адекватності вираження норм, адже якнайточніше відображення змісту іноді може порушувати принцип економного використання мовних конструкцій. Втім, це не повинно означати лексичну надмірність тексту, перенавантаження його зайвими зворотами тощо. Задля дотримання певного балансу принципів адекватності і економного використання мовних конструкцій кримінального закону законодавець володіє ще одним засобом зовнішньої законодавчої техніки, крім мовного оформлення – структуризація.

Стислість кримінально-правових норм тісно пов'язана зі зрозумілістю кримінального закону. Дотримання принципу економного використання мовних конструкцій кримінального закону впливає на його сприйняття суб'єктами, а сприйняття – перший крок до з'ясування змісту, а отже, його розуміння.

По-третє, *принцип доступності кримінально-правової норми*. Доступність є частиною законодавчої діяльності (передбачає опублікування норм для широкого загалу). Як принцип оформлення кримінально-правових норм доступність означає дещо інше: легкість сприймання матеріалу будь-яким адресатом, легкість з'ясування кримінально-правових норм. Принцип доступності охоплює такі вимоги, на які вказували криміналісти, як простота викладу кримінального закону, дохідливість.

Згадуючи даний принцип, деякі науковці нехтують ним, вважаючи мовну доступність надуманою, такою що не є важливою в сучасних реаліях. Так, О. І. Ситникова в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук стверджує: «Слід відмовитися від принципу спрощення нормативних текстів, за рахунок якого досягається горезвісна ясність і уявна доступність закону. Рішення проблеми ясності полягає ... в чіткому розумінні того, що правозастосовник і користувач закону в процесі реалізації

кримінально-правових приписів повинні взаємодіяти між собою. Взаємодія правозастосовника і користувача здатне усунути будь-які неясності, які виникають у користувача» [4, с. 26]. Погоджуємося з тим, що правозастосовник може і повинен взаємодіяти з користувачем, однак на думку О.І. Ситникової, користувач – це вже безпосередній учасник кримінально-правових відносин, однак мова йде про специфіку кримінального закону. Для кримінального закону, порівняно з іншими нормативно-правовими актами, принцип доступності форми є особливим з огляду на його завдання. У КК України більшість норм носять забороняючий характер, в яких визначається відповідальність за злочинну поведінку, вони адресовані особам, які попереджаються про кримінальну відповідальність у випадку їх порушення. Саме в цьому проявляється завдання запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. Тому не лише доступність для сприйняття (опублікування) кримінально-правових норм усіма суб'єктами є важливим фактором для виконання завдань кримінального законодавства, але й доступність для з'ясування пересічними громадянами змісту норм, в чому проявляється ефективність кримінального закону щодо попередження злочинності.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. *По-перше*, компоненти законодавчої техніки кримінального закону є специфічними, усі вони можуть бути поділені на внутрішні та зовнішні, саме останні (мова і структуризація кримінального закону) впливають на зрозумілість кримінального закону як його якісну властивість. *По-друге*, досконалість оформлення кримінального закону визначають принципи організації зовнішніх компонентів законодавчої техніки кримінального закону, під яким слід розуміти основоположні засади, які визначають вимоги, правила, прийоми зовнішнього оформлення волі законодавця мовними засобами та структуризацією кримінального закону, і до яких відносяться принципи: адекватного вираження правового матеріалу в кримінальному законі; економного використання мовних конструкцій кримінального закону; доступності кримінально-правової норми. *По-третє*,

вказані принципи тісно між собою пов'язані, є першим кроком до удосконалення закону, саме їх сукупність впливає на зрозумілість кримінального закону як його якісну характеристику. Якщо норми, сформульовані адекватно, в точній відповідності волі законодавця, вони є стислими, доступними для сприйняття і розуміння більшістю людей, відповідно, кримінальний закон стає зрозумілим суб'єктам, на яких він поширюється, а отже, і ефективним засобом попередження злочинності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бражник С. Д., Касаткина Н. Н. Лингвистические (языковые) правила в законодательной технике. *Юридическая наука*. 2014. № 3. С. 10–12.
2. Иванчин А. В. Внутренняя и внешняя законодательная техника в структуре уголовного правотворчества: монография. Рязань : Издательство «Концепция», 2014. 184 с.
3. Кострова М. Особенности реализации языковых правил законодательной техники в уголовном законе. *Уголовное право*. 2002. № 2. С. 39–45.
4. Ситникова А. И. Законодательная текстология уголовного права : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право. М., 2013. 47 с.